

FUNCȚIA GENERICĂ A ARTICOLULUI HOTĂRÂT ÎN ROMÂNĂ ȘI GERMANĂ

Karla Lupșan

1. Considerații generale

Generalizarea presupune numirea unui element al unei clase ca reprezentant pentru întreaga clasă. În cazul în care entitățile nu sunt cunoscute pragmatic sau determinate sintactic, articolul hotărât generalizează. Funcția de generalizare nu este specifică articolului hotărât, ci poate fi îndeplinită atât de articolul nehotărât la singular, cât și de articolul \emptyset ¹.

Grimm (1986) clasifică generalizarea după cum urmează: *generalizarea efectiv-distributivă*, *generalizarea tipologică*, *generalizarea exemplară* și *generalizarea clasificatoare*. Articolul hotărât actualizează numai primele două subtipuri de generalizare (cf. Grimm 1986: 76). Astfel, dacă substantivul articulat hotărât se referă fie la totalitatea indivizilor dintr-o clasă, fie la fiecare individ în parte din cadrul acelei clase, dar fără a-l individualiza, vorbim despre o generalizare efectiv-distributivă. În cazul în care substantivul articulat se referă la întreaga clasă ca tip, adică nici la toți indivizii, nici la un singur individ al respectivei clase, vorbim despre o generalizare tipologică.

¹ Deși reprezintă un punct de vedere structuralist al opozițiilor, pentru economia lucrării am considerat că articolul \emptyset face parte, alături de articolul hotărât și nehotărât, din clasa articolelor.

În lucrarea de față dorim să prezentăm atât obligativitatea prezenței articolului hotărât în contextele generice, cât și diferențele de folosire a acestuia în limba română și germană.

Am considerat că articolul hotărât este obligatoriu în acele contexte în care substituirea sa cu ceilalți membri ai clasei articolelor ar conduce la generarea de propoziții incorecte din punct de vedere gramatical. Propozițiile contra normei lingvistice le-am marcat în continuare printr-un asterisc (de ex: **Soare strălucește pe cer*). În cazul în care substituirea articolului hotărât a condus la propoziții corecte din punct de vedere gramatical, dar a modificat sensul mesajului, am considerat că acesta nu este obligatoriu, iar articularea hotărâtă a substantivelor din astfel de contexte este impusă de regulile comunicării.

2. Generalizarea în limba română

Generalizarea tipologică se concretizează prin singularul substantivelor comune concrete:

Omul a descoperit focul.

Substantivul *omul* nu se referă nici la toți indivizii din clasa oamenilor, nici la fiecare individ al acestei clase, ci la întreaga clasă a oamenilor, aflată, de exemplu, în opoziție cu clasa plantelor.

La plural, acest enunț ar fi un exemplu de generalizare efectiv-distributivă:

Oamenii au descoperit focul.

Substantivul *oamenii* se referă, aici, la întreaga clasă a indivizilor, dar nu tipologic.

Ceea ce ne interesează pe noi în continuare este dacă, în aceste contexte, articolul hotărât poate fi substituit de articolul nehotărât la singular sau de articolul Ø, din moment ce și acestea pot îndeplini funcții generice.

(*) *Un om* a descoperit focul.

Prin această substituie, enunțul este corect din punct de vedere gramatical, dar nu mai are sens generic.

Substituirea articolului hotărât cu articolul Ø ar conduce la generarea unui enunț incorect din punct de vedere gramatical.

* *Om* a descoperit focul.

În cazul substantivelor comune concrete, funcția de generalizare tipologică nu poate fi îndeplinită decât de articolul hotărât la singular, acesta neputând fi substituit de niciun alt membru al paradigmei. Substantivele nume de materii și cele abstracte, însoțite de articole cu funcții generice, nu actualizează acest subtip de generalizare.

Generalizarea efectiv-distributivă, la substantivele numărabile, este concretizată în exemplele de mai jos:

Ființa umană adevărată este *femeia*. [...] *Femeia* trăiește, *bărbatul* scrie.
(REM: 227)

De altfel, ai observat, cred, că în timp ce *bărbații* rămân întotdeauna mai mult sau mai puțin copii, *femeile* caută să-și ascundă copilăria, [...].
(REM: 249)

Prin această utilizarea generică a articolului hotărât la singular și plural, afirmațiile sunt valabile atât pentru întreaga clasă, cât și pentru fiecare individ al clasei.

Substituind articolul hotărât cu celelalte articole generice rezultă următoarele enunțuri:

[...] *O Femeie* trăiește, *un bărbat* scrie.

(*) De altfel, ai observat, cred, că în timp ce *niște bărbați* rămân întotdeauna mai mult sau mai puțin copii, *niște femei* [...].

* [...] *Femeie* trăiește, *bărbat* scrie.

* De altfel, ai observat, cred, că în timp ce *bărbați* rămân întotdeauna mai mult sau mai puțin copii, *femei* caută să-și ascundă copilăria [...].

Dacă prin substituirea articolului hotărât la singular cu cel nehotărât nu s-a modificat conținutul mesajului, nu putem susține același lucru și despre substituirea formelor de plural. În acest caz observăm că substituția articolelor nu conduce la formulări greșite din punct de vedere gramatical, însă articolul nehotărât la plural nu mai îndeplinește o funcție generică, ci sensul său este partitiv. Prin urmare, substituirea articolului hotărât la plural, care îndeplinește o funcție generică, nu este posibilă. Chiar dacă formele de singular se pot substitui, observăm că numai prin articularea hotărâtă sau nehotărâtă a substantivului nu este foarte clar dacă vorbitorul dorește să producă un enunț generic sau non-generic. Decodarea corectă a mesajului depinde de întregul context, atât cel lingvistic, cât și cel extralingvistic, în care este folosit substantivul.

Dacă înlocuim formele hotărâte la singular și plural cu cele ale articolului Ø, dăm dovadă de agramatism. Acest lucru ne arată că, în cazul acestei utilizări generice a substantivelor comune, nu putem utiliza articolul Ø. Cu toate acestea, unele forme nearticulate ale substantivelor concrete au funcții generice. Aici ne referim la anumite expresii fixe transmise prin

tradiție, deci vechi: *cui pe cui se scoate* sau *corb la corb nu-și scoate ochii*.

În consecință, la substantivele comune concrete, articolul hotărât cu funcția de generalizare efectiv-distributivă este folosit, în mod obligatoriu, numai la plural pentru că nu poate fi substituit de niciun membru al paradigmei din care face parte. Nu este obligatoriu la singular, pentru că poate fi substituit de articolul nehotărât.

Numele de materii apar la singular fie articulate hotărât, fie nearticulate. Folosirea articolului nehotărât la substantivele nume de materii „este legată de anumite construcții și sensuri sau/și de o anumită intonație” (Avram 1986: 79) care nu sunt niciodată generice. Prin articularea nehotărâtă a numelor de materii ne referim la un obiect necunoscut/ indefinit din materia respectivă și nu la materie. De exemplu, în enunțul: *Ana a cumpărat o pâine*, substantivul articulat nehotărât se referă la un anumit obiect, ce-i drept slab individualizat, dar în niciun caz la materia din care este alcătuit obiectul.

Țin minte cum, în mijlocul unei camere absolut goale și albe, unde *lumina* intra pe o fereastră fără perdele și galerie [...]. (Mendebilul: 35)

Substituind cu articolul Ø formăm o propoziție incorectă din punct de vedere gramatical:

* Țin minte cum, în mijlocul unei camere absolut goale și albe, unde *lumină* intra pe o fereastră fără perdele și galerie [...].

Atunci când dorim să numim materia în general trebuie să folosim articolul hotărât. Cu toate acestea, ca în cazul substantivelor concrete, funcția de generalizare efectiv-distributivă poate fi actualizată în română și de forma nearticulată a substantivelor, cum ar fi în construcțiile impersonale de tipul: *se vede lumină*,

se găsește brânză (apud Coja 1983: 78-79). Substituirea cu articolul hotărât (*se vede lumina, se găsește brânza*) ar individualiza noțiunile denumite de substantive, deci ar schimba conținutul mesajului. De asemenea, vorbim despre individualizarea noțiunii și nu despre generalizarea ei, în cazul în care am folosi substantivul *lumină* la plural articulat hotărât sau cu articolul Ø.

În concluzie, în cazul substantivelor nume de materii, generalizarea efectiv-distributivă este actualizată, în română, numai de articolul hotărât la singular. În anumite construcții fixe sau impersonale putem produce enunțuri generice cu ajutorul formei nearticulate a substantivelor, dar, pentru că în aceste contexte nu poate apărea articolul hotărât fără a se schimba conținutul mesajului, nu vorbim despre o posibilă substituie cu articolul Ø.

Și în cazul substantivelor abstracte, articolul hotărât poate fi utilizat cu funcție generică numai la singular.

[...] Dar *singurătatea* e mai pătrunzătoare ca frigul. (Gemenii: 138)

În ceea ce privește substantivele abstracte din limba română, articularea lor nehotărâtă este posibilă numai dacă sunt determinate printr-un atribut sau dacă au un anumit fel de intonație, care indică o elipsă. Coja (1983: 54) exemplifică cele afirmate mai sus prin: *M-a apucat o tristețe..! M-a apucat o tristețe sfâșietoare*. Odată determinat un substantiv nu se mai poate referi la o noțiune generală, prin urmare ne rămâne să verificăm, cu ajutorul testului substituției, dacă articolul hotărât cu funcție generică poate fi înlocuit de articolul Ø în cazul acestor substantive.

* Dar *singurătate* e mai pătrunzătoare ca frigul.

Enunțul este incorect din punct de vedere gramatical, deci articolul hotărât nu poate fi substituit de articolul Ø.

Substantivele abstracte pot avea plural numai când se folosesc cu sensuri concrete. Avram (1986: 38) exemplifică această afirmație prin sensurile cuvântului *bunătate*. Cu sensul „însușirea de a fi bun” substantivul nu are plural, dar cu sensul „binefacere, mâncare bună, bogăție” se folosește și la plural (d. ex: *Am mâncat tot felul de bunătăți*). Având sensuri concrete, atunci când sunt folosite la plural, substantivele abstracte articulate hotărât la plural pot fi folosite și în enunțuri generice, distribuția articolelor fiind, în aceste situații, similară cu cea a substantivelor concrete.

3. Generalizarea în limba germană

Ca în română, funcția de generalizare poate fi îndeplinită atât de articolul hotărât, cât și de articolul nehotărât sau de articolul Ø.

Pentru a exemplifica generalizarea tipologică, preluăm propoziția propusă de Grimm (1986: 76):

Der Mensch hat das Werkzeug erfunden.
Omul a inventat unealta.

Substantivul *der Mensch* se referă la clasa oamenilor ca tip. Substituind articolul hotărât cu articolul nehotărât la singular, schimbăm sensul enunțului:

Ein Mensch hat das Werkzeug erfunden.

Prin această substituție, enunțul, deși corect gramatical, nu mai este generic.

Substituirea articolului hotărât cu forma nearticulată a substantivului ar conduce la generarea unui enunț incorect din punct de vedere gramatical.

* *Mensch* hat das Werkzeug erfunden.

Același enunț, la plural, nu ar mai actualiza funcția de generalizare tipologică, ci pe cea de generalizare efectiv-distributivă:

Die Menschen haben das Werkzeug erfunden.

De aceea, aplicarea testului substituției la plural este irelevantă.

Prin urmare, în cazul substantivelor comune concrete, funcția de generalizare tipologică nu poate fi îndeplinită decât de articolul hotărât la singular, acesta neputând fi substituit de niciun alt membru al paradigmei articolelor.

În limba germană, ca în română, articolul hotărât poate fi utilizat generic atât la singularul, cât și la pluralul substantivelor concrete numărabile. În aceste situații actualizează generalizarea efectiv-distributivă (cf. Grimm 1986: 76):

BRUSCON

Das Weib lockt den Mann
aus der schönsten Gegend
in das scheußlichste Loch. (Der Theatermacher: 42)

BRUSCON:

Femeia atrage bărbatul
din cea mai frumoasă regiune
în cel mai mizerabil cotlon. (Făcătorul de teatru: 37)

BRUSCON

Frauen machen Theater
Die Männer sind Theater
Das ist die Schwierigkeit. (Der Theatermacher: 53)

BRUSCON:

Femeile fac teatru
bărbații sunt teatrul,
aici e greutatea. (Făcătorul de teatru: 43)

Substantivele culese italic se referă atât la întreaga clasă, cât și la fiecare individ al clasei. Din propoziția *das Weib lockt den Mann* înțelegem că toți indivizii din clasa femeilor atrag indivizii din clasa bărbaților, dar și că fiecare individ din clasa femeilor poate atrage un individ din clasa bărbaților.

În aceste contexte, putem înlocui articolul hotărât cu articolul nehotărât la singular fără a schimba conținutul mesajului:

Ein Weib lockt einen Mann
[...].

Ne rămâne să verificăm dacă în aceste propoziții poate fi folosit și articolul Ø.

**Weib lockt Mann*
[...].

Dacă am substitui forma articulată hotărât a substantivelor comune concrete cu forma nearticulată a acestora, am da dovadă de agramatism. Acest lucru ne arată că, în cazul acestei utilizări generice, nu putem utiliza articolul Ø la singular.

La plural, observăm următoarele:

BRUSCON
Frauen machen Theater
Die Männer sind Theater
Das ist die Schwierigkeit. (Der Theatermacher: 53)

Substantivul *Frauen* articulată cu articolul Ø are, aici, funcția de generalizare efectiv-distributivă. În acest context, substan-

tivul poate apărea și articulat hotărât: *Die Frauen machen Theater [...]*. De asemenea, propozițiile *Männer sind Theater* și *Die Männer sind Theater* exprimă același lucru. De aici tragem concluzia că funcția de generalizare efectiv-distributivă este îndeplinită, în limba germană, la plural, atât de articolul Ø, cât și de articolul hotărât.

Articolul hotărât poate fi folosit, la singular, cu funcție generică și pe lângă substantivele abstracte:

Der Zorn ist heilig, und wir wollen ihn nicht klein machen auch nicht mit Begründungen. (Windstille: 164)

Mânia este sfântă și nu vrem să o minimalizăm, nici cu motivații. (Acalmie: 119)

Aplicând testul substituției obținem:

Zorn ist heilig und wir wolen ihn nicht klein machen auch nicht mit Begründungen.

Observăm că în limba germană substituirea articolului hotărât la singular cu articolul Ø este posibilă la substantivele abstracte.

Substantivele nume de materie sunt articulate cu articolul Ø când sunt folosite cu sens generic și sunt articulate hotărât numai când se referă la materia concretizată sau la un obiect din materia respectivă (cf. Helbig/ Buscha 1977: 330):

Wir trinken gern Rotwein. (generalizare)

Herr Ober, bringen Sie uns den Rotwein! (individualizare)

În concluzie, la substantivele abstracte generalizarea efectiv-distributivă este actualizată în germană atât de articolul hotărât, cât și de articolul Ø la singular, iar la substantivele nume de materii numai de articolul Ø.

4. Concluzii

Generalizarea tipologică se exprimă, în ambele limbi, exclusiv prin articolul hotărât la singular:

Omul a descoperit focul./ *Der Mensch* hat das Feuer entdeckt.

Generalizarea efectiv-distributivă se poate exprima, în ambele limbi, prin articolul hotărât sau nehotărât la singular:

Bărbatul e o ființă. / *Der Mann* ist ein Lebewesen.

Un bărbat e o ființă. / *Ein Mann* ist ein Lebewesen.

Articolul hotărât poate fi utilizat cu funcție generică numai la singular în cazul substantivelor abstracte, atât în română, cât și în germană:

Dreptatea e importantă./ *Gerechtigkeit* ist wichtig.

Generalizarea efectiv-distributivă a substantivelor concrete numărabile e actualizată la plural, în limba germană, atât de articolul hotărât, cât și de articolul Ø, pe când, în limba română, aceasta e actualizată exclusiv de articolul hotărât:

Die Frauen/ Frauen machen Theater./ *Femeile* joacă teatru/ * *Femei* joacă teatru.

La substantivele abstracte este actualizat acest tip de generalizare, în română, numai de articolul hotărât la singular, iar, în limba germană, atât de articolul hotărât, cât și de articolul Ø la singular:

Die Gerechtigkeit/ Gerechtigkeit ist wichtig./ *Dreptatea* e importantă./ * *Dreptate* e importantă.

Substantivele nume de materii românești pot fi folosite cu funcții generice numai la singular și numai articulate hotărât, iar cele germane numai articulate cu articolul Ø la singular:

Wir trinken gern *Wein*./ Ne place *vinul*.

Izvoare literare:

Bernhard, Thomas (1989): *Der Theatermacher*. Frankfurt/ Main: Suhrkamp, 161 p.

Bernhard, Thomas (Traducător Dan Stoica: 1996): *Făcătorul de teatru*. În: „Teatrul austriac contemporan”. Iași: Institutul European, p. 13 – 113.

Cărtărescu, Mircea (1996): *Nostalgia*. București: Humanitas, 317 p.

Cărtărescu, Mircea (Traducător Gerhard Csejka: 1997): *Nostalgie*. Berlin: Volk & Welt, 443 p.

Gruber, Marianne (1991): *Windstille*. Wien: Edition, 212 p.

Gruber Marianne (Traducător Ana Clețiu: 1993): *Acalmie*. Timișoara: Excelsior, 154 p.

Bibliografie selectivă:

- GALR Academia Română/ Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan-Alexandru Rosetti", *Gramatica Limbii Române. Cuvântul* (vol. I)/ *Enunțul* (vol. II), București, Editura Academiei Române, 2005.
- Avram 1986 Mioara, Avram, *Gramatica pentru toți*. București, Editura Academiei Române.
- Coja 1983 Ion, Coja, *Preliminarii la gramatica rațională a limbii române. Gramatica articolului* (vol. I), București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Engel,/ Isbășescu 1993 Ulrich, Engel/ Mihai, Isbășescu et al. *Kontrastive Grammatik deutsch-rumänisch* (2. vol), Heidelberg, Groos.
- Grimm 1986 Hans-Jürgen, Grimm, *Untersuchungen zum Artikelgebrauch im Deutschen*, Leipzig, WEB Enzyklopädie.

Helbig/ Buscha 1977 Gerhard, Helbig/ Joachim, Buscha, *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, Leipzig, VEB.

Generalisierungen durch den bestimmten Artikel im Rumänischen und Deutschen

Zusammenfassung

Der bestimmte Artikel kann sowohl im Deutschen als auch im Rumänischen zur Verallgemeinerung dienen. Ausgehend von J. Grimms (1986) Klassifikation der Generalisierung wird in der vorliegenden Arbeit sowohl der unterschiedliche Gebrauch als auch die Obligativität des deutschen und rumänischen bestimmten Artikels in generischen Kontexten ermittelt.